

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOSRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
ZAGREB, VELJAČA 1965. GODIŠTE XI

GLAGOLSKI ASPEKT U TVORBI I U REČENICI

Ljudevit Jonke

1. — Glagolski vid ili glagolski aspekt u slavenskim jezicima bio je posljednjih tridesetak godina predmet mnogih i ozbiljnih naučnih rasprava. Pisali su o njemu vrlo priznati ruski, češki, poljski, jugoslavenski, njemački, pa i nizozemski naučni radnici. Teško je u ovom časopisu dati pregledan i potpun prikaz svih tih radova, pogotovu što imam na umu razmotriti ovdje neka pitanja glagolskog vida u suvremenom književnom hrvatskosrpskom jeziku. Ipak ne smijem mi-moići jedno od najnovijih djela koje raspravlja o postanku slavenskoga glagol-skog vida, a to je djelo češkog lingvиста Igora Němeca, koje je pod nazivom »Genese slovanského systému vidového« izašlo g. 1958. u izdanjima Česloslo-vačke akademije u Pragu (»Rozpravy Československé akademie věd«, sv. 7, str. 1 — 114). Pažljivi čitalac naći će u toj knjizi ne samo prikaz novijih pogleda nego i popis najnovije naučne literature o tom predmetu. U nas je poslije Musića i Belića o tim pitanjima najiscrpnije i sa gledišta našeg jezika najdokumentarnije pisao nekadašnji profesor zagrebačke Više pedagoške škole Đuro Grubor u djelu »Aspektna značenja«, koje je g. 1953. izašlo u Radu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (knj. 293. i 295). Oveći prikaz njegovih pogleda priopćio je g. 1959. u »Jeziku« dr Sreten Živković u članku »Podjela glagola po vidu« (»Jezik«, VIII, 1 i 2). Prof. Živković je 1957. objavio opširniji prikaz »O slo-venskom glagolskom vidu« i u knjizi »Beogradski međunarodni slavistički sasta-nak« (579—585).

Mislim da se kod nas nije nitko tako duboko zamislio nad pojavom glagol-skog vida kao upravo spomenuti prof. Đuro Grubor. Nema sumnje da je on korigirao mnoga prijašnja pogrešna shvaćanja, ali najveći njegov prilog rješenju toga zamršenog pitanja vidim upravo u tome što se on nije zadržao samo na tvorbi i sekundarno na značenjima, nego što je aspektna značenja glagola stavio u prvi plan razmatranja. Tu mu je pomoglo veliko poznavanje narodnog jezika,

i to njegova štokavskog dijalekta, s tanahnim razlikovanjem značenja perfektivnih i imperfektivnih glagola, ali i dobro poznavanje internacionalne naučne literature o tom predmetu. Premda, razumljivo, ne moramo usvojiti svaku njegovu misao, ipak ono osnovno iz njegove naučne analize svakako moramo prihvatiti. A upravo začuđuje s kakvom se odvažnošću upustio u borbu s tako velikim naučnim autoritetima kao što su Brugmann, Musić, Belić i dr. I opet se potvrdilo da smiona čovjeka i sreća pomaže.

2. — U proučavanju aspekatskog pitanja i u razlikovanju glagola po aspektu bitno je prema prof. Gruboru dvojako gledanje na radnju; prvo je gledanje na vršenje, izvršivanje glagolske radnje, na radnju u procesu, u pokretu, dakle *na akciju*. Takva se radnja, odnosno dio takve radnje u vršenju izriče imperfektivnim, nesvršenim glagolima: on *piše, ore, plete*. Drugo je gledanje na radnju — gledanje na već izvršeni dio radnje, na svršen čin, *na akt*, na izvršenost; takva se radnja, odnosno izvršenost radnje izriče perfektivnim, svršenim glagolima: on *napisa, uzora, oplete*. Slikovito se to može prikazati gledanjem na oranje njive; gledajući dio radnje oranja koje je u toku, reći ćemo: »Ratar *ore*«, a gledajući dio radnje oranja koji je već izvršen, reći ćemo: »*Uzora je*.«

Pod glagolskim vidom ili glagolskim aspektom razumijeva se dakle sposobnost slavenskoga, pa dakle i hrvatskosrpskog glagola da izrazi svršenost ili nesvršenost glagolske radnje. Slavenski jezici imaju za svaki glagolski vid, perfektivan i imperfektivan, posebnu osnovu s posebnim značenjem, tako da jedan korijen ili jedna osnova može imati samo jedno od dva moguća značenja. Tako je npr. u korijenu glagola *pasti, sjesti* (pad-, sjed-) uključen glagolski perfektivni vid, a u osnovi glagola *padati, sjedati* (pada-, sjeda-) uključen je već glagolski imperfektivni vid. Ta razlika između svršenosti i nesvršenosti glagolske radnje smatra se stoga gramatičkom kategorijom, a ne leksičkom. Postojanje dvovidnih glagola (ručati, večerati, čuti, vidjeti, telefonirati i sl.) samo je neznatan izuzetak od te opće zakonitosti. Prof. Grubor zaoštava suprotnosti razlikovanja vida u određeniye, jasnije izraze: izvršenost i izvršivanje = perfektivnost i imperfektivnost.

S obzirom na činjenicu da sve ono što je u toku, procesu, razvoju traje izvjesno vrijeme, imperfektivni glagoli prema tome ne znače sãmo izvršivanje radnje nego i njezino trajanje. Ali koliko je to trajanje, da li kratko ili dugo, trajno ili isprekidano, ne kazuje sam glagol, nego posebne riječi, najčešće adverbne oznake: »Učio je *od četiri do devet*. Plivali smo *preko Save*. Trčao sam *od jednoga kraja ulice do drugoga*. Hodao je žurno *od stola do postelje*.«

Perfektivni glagoli nose u sebi osnovno značenje da je izvršena cijela radnja, sva od početnog do završnog trenutka, ili koji dio radnje, ali čitav, sav od početnog do završnog trenutka. »Napisao je pismo« znači da je izvršio radnju u potpunosti; »popleo se na Sljeme« znači da je došao na sam vrh.

Poznato je da se i imperfektivni i perfektivni glagoli razlikuju po tome kako se radnja izvršuje ili vrši, da li trajno (durativno) ili isprekidano (iterativ-

no) u imperfektivnih glagola, potpuno ili isprekidano u perfektivnih glagola. Ta dioba imperfektivnih glagola na durativne i iterativne, pa perfektivnih glagola na punktualne, inhoativne i iterativne, ta dioba već ne ide u glagolski aspekt, nego u način izvršivanja, odnosno izvršenosti glagolske radnje. Tome najbolje odgovara njemački naziv Aktionsart, način vršenja glagolske radnje. Tako je npr. durativan glagol *čuvati*, imperfektivno-iterativan *oživljavati*, perfektivno-punktualan *trepnuti*, perfektivno-inhoativan *zapjevati*, perfektivno-iterativan *popucati*.

Praktično nas pravilo uči da imperfektivnim glagolima možemo odgovarati na pitanje: »Što sada radiš?« Odgovor je: »Čitam, pišem, čuvam, oživljavam.« Protiv smisla je odgovor: »Trepnem, zapjevam, popucam«, pa to dakle nisu imperfektivni, nego perfektivni glagoli.

Kombiniranjem glagolskog vida i načina vršenja glagolske radnje dobivamo u hrvatskosrpskom od onog osnovnog para *pasti* — *padati*, odnosno *biti* — *razbiti* ovakve četiri glagolske mogućnosti dodavanjem prefiksa i određenih sufiksa:

<i>biti</i> (impf.)	—	<i>razbiti</i> (pf.)	—	<i>razbijati</i> (impf.-iter.) — <i>porazbijati</i> (pfk.-iter.),
<i>liti</i> (impf.)	—	<i>razliti</i> (pf.)	—	<i>razlijevati</i> (impf.-iter.) — <i>porazlijevati</i> (pfk.-iter.),
<i>sjeći</i> (impf.)	—	<i>presjeći</i> (pf.)	—	<i>presijecati</i> (impf.-iter.) — <i>poispresijecati</i> (pfk.-iter.),
<i>vući</i> (impf.)	—	<i>izvući</i> (pf.)	—	<i>izvlačiti</i> (impf.-iter.) — <i>poizvlačiti</i> (pfk.-iter.),
<i>tresti</i> (impf.)	—	<i>istresti</i> (pf.)	—	<i>istresati</i> (impf.-iter.) — <i>poistresati</i> (pfk.-iter.),
<i>plesti</i> (impf.)	—	<i>preplesti</i> (pf.)	—	<i>prepletati</i> (impf.-iter.) — <i>isprepletati</i> (pfk.-iter.),
<i>mrijeti</i> (impf.)	—	<i>umrijeti</i> (pf.)	—	<i>umirati</i> (impf.-iter.) — <i>poumirati</i> (pfk.-iter.).

Takve varijante nisu, dakako, moguće od svakog glagolskog korijena ili osnove. Ovdje smo čak imali samo prvobitan par *biti* — *razbiti* pri kojemu je perfektivni glagol nastao prefiksacijom, ali kako smo već uočili u glagola *pasti* — *padati*, pa *sjesti* — *sjedati*, perfektivnost može biti uključena i u sam korijen glagola, bez prefiksacije. U tom odnosu pojedinih glagola prema aspektu možemo uočiti velike raznolikosti u tvorbi, pa bih se dalje malo i zadržao na tom.

3. — U nedovoljno upućenih vrlo je prošireno mišljenje da se perfektivnost postiže prefiksacijom: *plesti* — *oplesti*, *čuvati* — *sačuvati*, *biti* — *razbiti*. Ali u nekih imperfektivnih glagola zapazit ćemo da i dodavanjem prefiksa ne postizemo perfektivnost. Imperfektivni su i glagoli *dizati*, *vraćati*, *skakati*, *voditi*, *nositi*, *voziti*, ali i prefigurani *podizati*, *povraćati*, *uskakati*, *prevoditi*, *prenositi*, *prevoziti*, pa i drugi mnogi.

Već je prof. Maretić zapazio da dodavanjem prefiksa neki imperfektivni glagoli zadržavaju imperfektivnost samo onda ako od nekoga korijena postoje bar dva nesložena glagola. Pored impf. *dizati* postoji i pf. *dignuti*, odnosno *dići*; pored impf. *vraćati* postoji pf. *vratiti*; pored impf. *skakati* postoji i pf. *skočiti*, *skoknuti*; pored impf. *nositi* postoji i impf. *nosati*; pored impf. *voditi* postoji i impf. *vodati*; pored impf. *voziti* postoji i impf. *vozati*, sve dakako u nesloženom obliku. Ali od glagola *plesti*, *čuvati*, *biti*, *mrijeti*, *krasti*, *gaziti*, *misliti*, *pisati*, *trpjati*, *radovati se* nema parnjaka, ni perfektivnog ni imperfektivnog u nesloženom obliku, pa takvi glagoli prefiksacijom uvijek postaju perfektivni. U onih sprijeđa spomenutih glagola (koji u nesloženom obliku postoje u dvije ili tri verzije) moguće su prefiksacijom dvije varijante: neki ostaju imperfektivni (*dizati* — *podizati*, *voditi* — *prevoditi*), a neki postaju perfektivni (*bacati* — *nabacati*, *vikati* — *povikati*, *kupovati* — *pokupovati*). Varijantu *dizati* — *podizati* prof. Grubor tumači posredničkim ukrštanjem: kao što je *dizati* postalo prema *dići*, *dignuti*, tako je *podizati* postalo prema *podići*, a ne izravno prema *dizati*. Tako je prema Gruboru imperfektivni izričaj »izvoditi konja iz staje« postao prema perfektivnome »izvesti konja iz staje«, a ne izravno prema »voditi konja iz staje«. Čim glagol s prefiksom nije perfektivan nego imperfektivan, veli prof. Grubor, to je odmah dokaz da on nije nastao dodavanjem prefiksa nego proširenjem osnove.

S obzirom na to što je u slavenskim jezicima, pa prema tome i u hrvatsko-srpskom jeziku, osnova nosilac određenoga glagolskoga vida, potrebno je upravo njoj pokloniti osobitu pažnju. Ipak korijen ili osnova sami za se ne mogu nam još mnogo otkriti. Pogledajmo npr. korijen glagola *jesti*, *jedem* i srodnoga *sjesti*, *sjedem* (i *sjednem*), pa će nam se korijeni jed- i sjed- učiniti sasvim slični, ali ipak je prvi glagol imperfektivan, a drugi perfektivan. Tek kada saznamo da *sjesti* dolazi u paru sa *sjedjeti*, pa i *sjedati*, a da je *jesti* sam za se, bez parnjaka, dobivamo oslonac za tvrdnju da *jesti* treba da bude imperfektivan, a *sjesti* da može biti i da jest perfektivan. Jer poznato nam je da su uz najmanje izuzetke dva nesložena glagola od istoga korijena podijeljeni po vidu, jedan je redovno perfektivan, a drugi, ili treći i četvrti, imperfektivan. Usporedimo npr. *kupiti* i impf. *kupovati*, pf. *platiti* i impf. *plaćati*, pf. *pljunuti* i impf. *pljuvati*, pf. *pasti*, *padnuti* i impf. *padati*, pf. *svanuti* i impf. *svitati*, *svanjivati*, pf. *leći*, *legnuti* i impf. *ležati*, *lijegati*. Tek u takvom odnosu korijena i osnova otkriva se raznolikost vida. Ali kad takav nesloženi glagol nema parnjaka, on je redovno imperfektivan: *plesti*, *krasti*, *bosti*, *tresti*, *grepsti*, *peći*, *strići*, *mrijeti*. Izuzetak je od takvih korjenitih glagola samo *reći*, *reknem*, koji je perfektivan.

Evo kao primjer još dva po korijenu sasvim jednaka glagola: *žeći* — *žežem* i *leći* — *ležem* (i *legnem*). Prvi stoji sam za se u svojem nesloženom obliku, pa je imperfektivan, a pored drugoga postoji i *ležati* i *lijegati*, pa je perfektivan.

Ali u glagola kojima se infinitivna osnova tvori sufiksima, glagolski se vid u najvećoj mjeri prepoznaje po sufiksu, jer su sufiksi nosioci perfektivnosti ili

imperpektivnosti. Sufiksom *-nu-* tvore se pretežno perfektivni glagoli (*dignuti, mahnuti, kleknuti*), sufiksima *-je-*, *-a-*, *-ja-*, *-va-*, *-ova-*, *-iva-*, *-eva-* redovno imperpektivni glagoli (*crvenjeti, bacati, sijati, ključvati, kupovati, kazivati, carevati*), a sufiksom *-i-* i jedni i drugi (impf. *nositi, mlatiti, gostiti* — pf. *baciti, platiti, vratiti, kupiti*). Kao što se vidi po primjerima, riječ je o nesloženim glagolima. I sa sufiksom *-nu-* tvore se kadšto imperpektivni glagoli: *tonuti, ginuti, čeznuti, kisnuti*, ali sasvim rijetko.

Neki se glagoli i ne pojavljuju bez prefiksa, pa su u svojem izvornom obliku uvijek perfektivni: *dovesti — dovedem, dovesti — dovezem, nasuti — naspem, načeti — načnem, početi — počnem, napeti — napnem, naduti — nadmem, oteti — otmem, prostrijeti — prostrem, proždrijeti — proždrem, obuti — obujem, dospjeti — dospijem, prispjeti — prispijem* i sl. Da dobiju svoj imperpektivni parnjak, nije dovoljan samo imperpektivni sufiks, nego često i prijevoj korijena: *dovesti, — dovođiti, dovesti — dovoziti, nasuti* (od *nasupti) — *nasipati, načeti — načinjati, početi* (od početi) — *počinjati, napeti — napinjati, naduti* (od *na-dam-ti) *nadimati, oteti — otimati, prostrijeti — prostirati, proždrijeti — proždirati, obuti — obuvati, dospjeti — dospijevati, prispjeti — prispijevati.*

Elastičnost je, kao što vidimo, vrlo velika u tom stvaranju aspektivnih parova: služe nam za to i korijeni i osnove i prefiksi i sufiksi i prijevoji. Vidimo to lijepo u onoj četvornoj sprezi: *mrijeti* (od *mer-ti) — *umrijeti — umirati* (prijevoj!) — *poumirati*. Neki prefiksi i nemaju neko specifično značenje, pa služe samo za perfektizaciju, tzv. prazni prefiksi (*mrijeti — umrijeti, učiti — naučiti*), a neki uz perfektizaciju označuju i pravac vršenja glagolske radnje (*plesti — oplesti — uplesti*). Tako i neki sufiksi pored imperpektivnosti donose i razliku u značenju: *bijeljjeti, crvenjeti* znači postajati bijel, crven, a *bijeliti, crveniti* znači činiti što crvenim. Ali stvaranju vidskih razlika pridružuje se još i akcent i kvantiteta: *pògledati — pògledām, òpjevati — òpjevām, ràskidati — ràskidām, nàsjecati — nàsjecām* perfektivni su glagoli, a *poglédati — pòglédām, opijèvati — òpijevām, raskídati — ràskídām, nasijècati — nàsijecām* imperpektivni. Tako je eto hrvatskosrpski glagol po vidskim stvaranjima i razlikama izvanredno živ. A nijanse značenja upravo su mu neizmjerne. Ne mislim samo na odnose *kúpiti — kupòvati — pokupòvati, plèsti — oplèsti — òpletati, bràti — pòbrati — pòbirati* nego i na još veće pregnantnosti u kompozitima s neko-liko prefiksa: *odnijeti (odnesti) — odnositi — poizodnositi*. Kako je kratko rečeno: *Poispremetali* su sve ormare i krevete. *Momčad se isporazbolijevala!*

4. — Razlikovanje glagolskog vida nije samo slavenska jezična osobina. I grčki i staroindijski jezik razlikovali su imperpektivni vid od perfektivnoga. Aorisni oblici u tim jezicima imali su uvijek perfektivno značenje, a prezentski imperpektivno. Smatra se da je već u praslavenskom jeziku nestalo obavezne perfektivnosti aorisnih oblika i obavezne imperpektivnosti prezentskih oblika. Već tada su se formirale dvojake glagolske osnove, jedna imperpektivna, a druga perfektivna, pa se s tim u vezi pojavio i imperpektivni aorist pored perfektivnoga

i perfektivni prezent pored imperfektivnoga. Proces je dakako u hrvatskosrpskom jeziku išao i dalje, a kadšto i drugačije nego u ostalim slavenskim jezicima. Prezent perfektivnoga glagola u većini slavenskih jezika izriče budućnost, a u hrvatskosrpskom jeziku samo u relativnoj upotrebi (Kada *napišete* ovo pismo, *poći ćemo* u šetnju) i u negiranim upitnim rečenicama (Zašto nam *ne reknete* svoje mišljenje?), što neki tumače kao element budućnosti u razgovoru koji traje, a drugi opet kao modalnu upotrebu vremena. Svakako, upotreba prezenta perfektivnoga glagola, onako kako danas shvaćamo prezent, tj. kao sadašnje vrijeme od perfektivnoga glagola, jednako kao i upotreba aorista od imperfektivnoga glagola, čini nam se u prvi mah kao kakva suprotnost sama sebi. Stoga su se o tom i vodile duge diskusije u naučnim krugovima.

Prvo je pitanje kako to da je prezent perfektivnoga glagola dobio značenje budućnosti. Indoevropski sintaktičar Delbrück tumačio je to time što prezent, aorist i perfekt nisu imali prvobitno u indoevropskom prajeziku vremensko značenje kao temeljno, nego aspektno, vidsko. A na tu je misao nadgradio prof. Grubor svoje aspektno gledanje na izvršivanje i izvršenost radnje: u vremenu izvršivanja radnje, po njegovu shvaćanju, misao se radnikova koncentrira na posljednji trenutak koji će doći, koji će se izvršiti, pa stoga dolazi perfektivni prezent za tu začas izvršenu, još buduću radnju. Ali najčešća upotreba prezenta perfektivnoga glagola u hrvatskosrpskom književnom jeziku jest tzv. historijski prezent, tj. upotreba prezenta za pripovijedanje prošlih događaja (Tada kralj *pozove* svoje sinove pa im reče). Prof. Belić je to protumačio kao sintaktički relativ, dakle kao relativnu upotrebu vremena ovisnu o zamišljenoj prošlosti čitavog zbivanja. Prof. Grubor tumači i značenje budućnosti i značenje prošlosti prezenta perfektivnoga glagola čitavim rečeničnim kompleksom: Vrijeme ličnoga perfekta (prez. pf. glagola) određuju druge riječi: smještaju njegovu izvršenost sad u budućnost sad u prošlost, ili ostaje neodređeno. — Npr. a) Kad drvosječa *presiječe* onaj hrast, *otići će* kući. Futur *otići će* dao je bezvremenskom perfektivu *presiječe* značenje budućnosti. — b) Dok sam ja *natrpao* voz, on *presiječe* hrast i ode. Bezvremenski perfektiv *presiječe* dobio je značenje prošlosti od perfekta *natrpao sam*. — c) On *presiječe* pa ode. Vrijeme nije određeno: koje bilo, svako. (Str. 148.) Sve je to dakako vrlo blizu Belićevu shvaćanju relativnosti.

Ali u tumačenju drugog pitanja, tj. kako je moguće da aorist imperfektivnoga glagola uopće postoji i kakvo li ima značenje kad već postoji, naši su se lingvisti jako razilazili. Prof. Maretić je pripisivao aoristu imperfektivnih glagola značenje imperfekta. Ali prof. Musić i prof. Belić, analizirajući primjere: Ja *govorih* javno svijetu, ja svagda *učih* u zbornici i u crkvi — došli su do podjednakog zaključka da u takvom obliku (*govorih*, *učih* mjesto *govorāh*, *učāh*) ipak ima izrečene nekakve svršenosti ili izvršenosti radnje. Prof. Musić je u Južnoslovenskom filologu 1925. izrekao mišljenje da se aoristom imperfektivnoga glagola želi istaći da se radnja imperfektivnoga glagola u prošlosti izvršila, da se dakle imperfektivna radnja vršila i izvršila, pa da ovo *govorih* znači upra-

vo *govorah* i *svrših govorenje*. Prof. Belić je odmah u Južnoslovenskom filologu g. 1926. dopunio to tako da aorist imperfektivnih glagola znači završenu imperfektivnu radnju, tj. takvu koja je prethodno izvjesno vrijeme trajala, pa ono *govorih* znači upravo *govorah* i *prestadoh govoriti*. Ali prof. Grubor ne vjeruje u to, pa u svojim »Aspektnim značenjima« g. 1953. navodi kao suprotan primjer ovaj razgovor: »*Gradiše* li oni i juče kuću? — *Gradiše*«, odgovori upitani. A gradnja kuće nije izvršena, nije vršena i svršena, nije prestala gradnja zauvijek, došli su samo do prozora, pa će sutra ili preksutra nastaviti. Njemu ovo *gradiše* znači isto što *gradahu*, dakle aorist imperfektivnoga glagola po njemu, kao i po Maretićeveu mišljenju, ima značenje imperfekta.

Čini se svakako da je ovaj prigovor opravdan, pa ga je usvojio g. 1957. i prof. Živković. Ali ja mislim da ne treba problem shvatiti sasvim totalitarno. Težište je svakako na imperfekatskom značenju, ali elementi izvršenosti mogu se uzeti u obzir i u Gruborovu primjeru, bar izvršenosti za jučerašnji dan, kad već nije moguće za svu budućnost.

5. — Dvovidni glagoli pokazuju potpunu aspekatsku zavisnost o drugim riječima u rečenici. I u perfektivnom i u imperfektivnom vidu oni su jednaki i po osnovama i po sufiksima i po prefiksima, po čitavoj svojoj konfiguraciji. Takvi su glagoli: *čuti*, *vidjeti*, *ručati*, *večerati*, *uzrokovati*, *razumjeti*, *telefonirati*, *telegrafirati* i sl. U rečenici »Svaki dan *večeram* u 20 sati« glagol je imperfektivnog vida, kao što nam jasno pokazuju riječi »svaki dan«. Ali u rečenici »Kad *večerate*, vi *ćete izaći* u šetnju« glagol *večerate* perfektivan je u odnosu prema onom futuru *izaći ćete*, pa po njemu čak znači i bezvremensku radnju. Tako je i u rečenici: »Ova žena dobro *vidi*« glagol imperfektivan, a u rečenici: »Kad *vidite*, *vjerovat ćete*« perfektivan.

6. — Pogledajmo i glagol *dati*, *dam* koji je u afirmaciji perfektivan, a iza negacije *ne* imperfektivan. To razabiremo tek u rečenici: »Ako nam *date* prilike, mi *ćemo* vas *iznenaditi* svojom inventivnošću.« Ovdje oblik *date* kao perfektivni prezent izriče prebuduću radnju. Ali u negiranoj rečenici: »Mi vam *ne damo* ni novaca ni ikakve druge pomoći« glagol *ne damo* imperfektivnog je vida. Nepravilna je rečenica: »Mi vam *damo* priliku« te je treba popraviti ovako: »Mi vam *dajemo* priliku« s prezentom od imperfektivnog glagola *davati*.

Takva promjena aspekta iza negiranog glagola karakteristična je i u drugim slučajevima, npr. u zabranama. U zapovijedima je često perfektivan glagol, jer onaj koji zapovijeda želi da se radnja izvrši u cjelini, a to je obilježje perfektivnih glagola: *Skoči dolje!* *Sjedni amo!* *Napiši sve!* Ali ako iz zapovijedi prijedemo u zabranu, iza negacije *će* i perfektivni glagol prijeći u imperfektivni: *Ne skači!* *Ne sjedaj amo!* *Ne piši sve!*

7. — Sve nam to pokazuje kako je glagolski vid vrlo raznoličan, vrlo isprepleten, bogat po značenjima i pun po izražajnosti. U glagola treba gledati i na korijen i na osnovu, i na prefiks i na sufiks i na prijevoj, ali i na njegov položaj i zavisnost u rečenici. Treba uzimati u obzir i historijski razvoj vremenâ i aspekta

i njihov uzajamni odnos. Obraćanje pažnje samo na jedan od spomenutih elemenata dovodi do jednostranih i nepotpunih tumačenja. Može se čak reći da nauka nije mogla doći do potpunijih spoznaja dok se insistiralo samo na tvorbi i historičnosti problematike. Kao i svaka druga jezična pojava, glagolski aspekt živi u prvom redu u rečenici, pa nijedno proučavanje aspekatske problematike ne može biti potpuno bez proučavanja njegove funkcije u rečenici. To vrijedi i za starije stadije jezika, a za novije je zbog mnogih inovacija nešto bez čega se ne može. Ne može se ni bez tvorbe, a ne može se ni bez službe u rečenici.

O PROMJENAMA U ZNAČENJU PRIJEDLOGA *KOD*

Antica Menac

Prijedlog *kod* razvio se u našem jeziku iz starijega *kon* tako da je glas *n* zamijenjen glasom *d* koji se u prijedlozima često susreće (*nad*, *pred*, *pod* i *od*). Trag njegovu bivšem obliku nalazimo u složenom prijedlogu *nakon* u kojem se sačuvao glas *n* na kraju riječi. Ta dva prijedloga razvila su različita značenja: *nakon* se upotrebljava u vremenskom, a *kod* u mjesnom značenju.

Ovdje se želim osvrnuti na tendenciju koja u novije vrijeme postoji u našem jeziku, zapravo u nekim njegovim dijelovima, da prijedlog *kod* proširi svoju upotrebu i na neka vremenska značenja, odnosno na neka apstraktna značenja bliska vremenskim. U tim se slučajevima inače upotrebljava prijedlog *pri*, pa se više puta postavljalo pitanje, smije li se dopustiti taj prodor prijedloga *kod*, nastao vjerojatno pod utjecajem njemačkog prijedloga *bei* koji se upotrebljava jednako u mjesnom kao i u takvom tipu vremenskoga značenja.

Pogledat ćemo što o tome kažu naše gramatike, a zatim — što govore primjeri iz starijeg jezika, a što primjeri iz suvremene književnosti i dnevne štampe.

Daničić u svojoj Sintaksi ne bilježi primjere s vremenskim *kod*, nego samo s njegovim starijim oblikom *kon* koji se susreće u starim jezičnim spomenicima, i na njega nadovezuje složeni *nakon*. Maretić ni u svojoj Gramatici ni u Savjetniku ne spominje da prijedlog *kod* može imati vremensko značenje. Ostale naše novije gramatike smatraju da je upotreba prijedloga *kod* u vremenskom značenju nepravilna. U gramatici Brabeca-Hraste-Živkovića spominje se upotreba toga prijedloga uz apstraktne imenice te se preporučuje *pri* s lokativom; iz navedenih primjera vidi se da su autori u prvom redu mislili na glagolske imenice i vremensko značenje¹. Stevanović, govoreći o vremenskom značenju prijedloga *pri*, ističe da je pogrešno upotrebljavati mjesto njega *kod*; među primjerima koje

¹ U nekim krajevima uzima se prijedlog *kod* uz apstraktne imenice. Na pr. Pogriješio je kod prepisivanja. Ozlijedio je nogu kod oranja. Bolje je umjesto *kod* upotrebiti *pri* s lokativom: Pogriješio je pri prepisivanju. Ozlijedio je nogu pri oranju. Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1952, str. 200.